

Szakolczay Lajos

Hetvenöt lépcső – a boldogságba

Amikor az ember betölti a hetvenötödik életévét, nem tudja, sírjon vagy nevéssen. Hiszen ilyen magasra – ismeretlen terület – még nem ért. Ki tudja, meg lehet-e szokni a levegőt. S főképp azt, hogy mitévő legyen a botorkáló. Vágjon *arra* a kis időre újabb ösvényt – a naiv nem számol a nehézségekkel –, vagy maradjon a megszokottnál, a réginél. Amelyet ezerszer bejárt, ismeri minden zegzugát, s nem kell számolnia váratlan események bekövetkeztével.

Ahelyett, hogy töprengenék – Kassák tudta a csodát – a fejem fölött elrepülő nikkel szamovár mítoszi jelentésén, sugallatán, az emlékezés mezejére lépek. Bár virágos a rét, tele szúrós tüskékkel, megmagyarázhatatlan sejtelmeket rejtő bozótossal, a kacskaringós út nem követel különösebb figyelmet. Minden megy, ahogyan én megyek (amiképp járni szeretnék), a maga útján.

Ki nyújtogatja a nyakát – évszázadok építészeti csodáját mímelve? Bécs, Kassa és Kolozsvár. Katedrálisaiiban, de még a Szabók bástyájában is megőrződött az Idő – fönt az Isten lakik, lent pedig az ő kegyelmében dolgozó szorgosok –, és nincs az a *sántikáló*, az életritmusunkat így-úgy meghatározó motolla, ami megállítaná a *gép* forgását. Inkább tovább gyűri, csavarja, mintha a mozgás valójában életelixír volna.

Az is, nyakunk köré csavarva az utat, hogy pillanatig se tudjunk nyugodni.

Hetvenöt évemből ötven vándorlással telt el.

Ki sem mertem mondani, még magamban sem, hogy írónak készülök, csak annyit: újságírónak.

Nem akartam vállalni a *címmel* járó felelősséget? Inkább a lovakat visszafogván egy kissé kételkedtem magamban. Meg tudom-e futni azt a kört, talán ezért is próbálkoztam atlétikával (középtávfutással), amely közelebb visz kitűzött célomhoz. A *kör* folytonos újrakezdés, se eleje, se vége, csak irdatlan iram. Aki nem bírja, az veszi a sátorfáját, és mással kezd el foglalkozni.

Én bírtam.

Honnan az erő?

Azokból a csodálatos életutakból, azoktól a nem mindennapi emberektől, akik példát mutattak – akár iszonytató szenvedés árán is – a küzdésre, az építésre. Sosem feledhetem azt a pillanatot, amikor ülök – évente ötször-hatszor – Kós Károly *istenes lábainál*, és az öreg arc redőiben, csatornáiban lakozó hitet fürkészem. Kedvenc hegye, a Vlegyásza volt ily zordan fenséges, mint az ő tekintete. Mosolyában is hőésés volt, szélzúgás. Vagyis *tisztaság*, cselekvésre sarkalló erő.

A 75 éves Szakolczay Lajost sok szeretettel köszöntjük, lapunk főmunkatársát Isten éltesse sokáig!

Ha Palocsay Zsiga felesége a hatvanas évek végén nem hív meg a „nemzetközi” születésnapra – betoppánásom volt levelezőpartnerem számára, úgymond, a legnagyobb ajándék – nem is tudom, hogyan kezdtem volna az *erdélyi arany* titkainak a megismeréséhez. Mert ott kezdődött minden – azon a estén, amelyen jelen volt az erdélyi magyar irodalom színe-java.

Ki volt az az író, akivel először élő valóságában megismerkedtem? Szilágyi István, azaz Pityók. Ő jött ki értem a hajnali vonathoz az állomásra, hogy teljesítse föladatát: a Fazakas-ház – Zsiga apósa volt a kitűnő orvos professzor – vendég(könyvtár) szobájába való elkísérést. Szótlanul battyogtunk a Főtér felé, s ebben a csöndben benne volt minden: várakozó figyelem, az ismeretlen vendég megbecsülése.

Gondoltam-e akkor – noha novelláit már ismertem, mégsem gondoltam –, hogy a világ (leendő!) legnagyobb prózaírójával ismerkedtem meg. Mert akarjuk, nem akarjuk, csorba kánonépítés ide vagy oda, a *Kő hull apadó kútba* és a *Hollóidő* értéke – nemhiába javasolta évekkel ezelőtt az Írószövetség Szilágyit Nobel-díjra – a legnagyobb művekkel vetekszik.

Tehát ott, a Fazakas-, illetve Palocsay-házban kezdődött meg a honfoglalásom. Másnap Páskándi Géza, akivel véletlenül találkoztam az utcán, füzetembe másolta híres Gellért Sándor-paródiájának (*Kinek a lyánya volt apád?*) a szövegét. Öregék és fiatalok, Kacsó Sándor, Bálint Tibor, Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár, Panek Zoltán, Kocsis István, Kántor Lajos, Láng Gusztáv – hosszan folytathatnám a vendégsereg névsorát – ültették belém az Igét. Azt, amit később Kós Károlynál oly sokszor megtapasztaltam: a mi igazságunk, a mi erőnk! Mi mást tehetnénk az ellenünkre – megkérdezésünk nélkül – nyakunkba szakasztott Trianonnal? Építeni kell!

A főlrázó erejű *Kiáltó szót* (1921) nem vittem magammal, de Kolozsvár minden köve, a Házsongárdi temető minden magyar sírja ezt az Ady-hevületű parancsot visszhangozta-visszhangozza. Már készülődött a Forrás második nemzedéke, hogy Lászlóffy Aliék, Szilágyi Domokosék világtágító avantgárd hevületét visszafordítsa a honi talajra. S ahogyan a *Fehér kakas a hóhullásban* vagy a *Bartók Amerikában* – két klasszikus líradarab – a kortárs magyar költészet gyémántja lett, úgy vált fokozatosan meghatározóvá Király László, Farkas Árpád, Csiki László, Magyar Lajos, és a későbbi nemzedékből nem egy író (Egyed Péter, Szócs Géza, Balla Zsófia) életműve.

Persze, volt mire építeni. A kolozsvári Kányádi Sándor, a marosvásárhelyi Sütő András és Székely János, hogy csak három jellegzetes, a couleur locale-t egyetemes-sé emelő arcot említsek, megtették a magukét, hiszen a *Halottak napja Bécsben*, az *Egy lócsiszár virágvasárnapja* és a *Caligula helytartója* – de sok más kitűnőség mellett említhettem volna a *Vannak vidékeket*, az *Anyám könnyű álmot ígért* és a *Mórokat is* – kitörülhetetlen a magyar literatúrából.

A félig tudatosan, vagy csupán spontán „szervezett” vándorutak – Sütővel Marosvécsen, a tragikus sorsú színésszel, Visky Árpáddal Marosvásárhelyen, Balázs

Péterrel (épp Illyés Gyula megismerése kapcsán) Tihanyban, vagy Mikó Imrével Torockón, Lezsák Sándorral és Gál Sándorral Stószon (Fábry Zoltán nyugvóhelyén), Bálint Tiborral Lakiteleken – beleégték a bensőbe, s hatásuk sem volt kisebb, mint Domokos Géza meglátogatása a bukaresti Kriterionnál, Kovács Vilmos fölkeresése Ungváron, a pozsonyi Koncsol Lászlóhoz való bekopogtatás, hogy a Kemény János és Molter Károly előtt tisztelgő marosvásárhelyi viziteket meg se említsem.

Hiszen – Trianon-pótlékként? – így toboroztatott össze a világ. A kisebbségi (nemzetiségi) magyar kultúrák világa. Egymásból épültünk, építkeztünk. S ebből a szempontból szinte mindegy volt, hogy Harag György – a mindmáig legnagyobb magyar színházrendező – zseniális színpadra állításai közvetítették-e a felejthetetlen élményt, vagy a bécsi Magyar Műhely-találkozón a Határ Győzővel való disputa. Gálfalvi Gyuri Marosvásárhelyen osztotta a mindannyiunkat éltető ígét, Méliusz József és Majtényi Erik – hallani-e ma eme két nevet? – Bukarestben, Tolnai Ottó és Domonkos István (*Kormányeltörésben*) Újvidéken, Dér Zoltán Szabadkán, Beke Sándor és Gágyor Péter pedig Kassán.

Elkápráztató sokarcúság!

Magánügyemnek is beillett a havonta egyszeri kolozsvári szombatokon a Szabó T. Attilával, Balázs Péterrel és Fülöp Antal Andorral való többórás együttlét. A szerencse úgy hozta, hogy az egymást követő hónapokban épp azokon a hétvégeken voltam Kolozsvárt, amikor hol az *Erdélyi Szótörténeti Tár* atyjánál, Attila bácsinál, hol a két festőművésznél, Péternél és Andorkánál tartották a baráti összejöveteleket. Vendéglátóimban az atyai barátot tisztelhettem. Fogalmam sincs, mi indította hármójukat arra, hogy maguk közé fogadjanak egy fiatal „ficsúrt”? Lángolásom, az irodalomra és művészetre való szomjazásom, vagy egyszerűen csak az „idegenből” érkezettet fölkarolni igyekvő jóindulat?

Büszke voltam arra, hogy az ottani színházi előadásokról írott kritikáim előbb jelentek meg a Magyar Nemzetben – áldasson ezért a kisebbségi sorsot (Brassó!) igencsak megélt Ruffy Péter neve –, mint az erdélyi lapokban. A gyorsaság nem boszorkányság, hanem hangsúlyozása a tőlünk földrajzilag ugyan távoli, de a testvérközösséget gyarapító értéknek. Amire, ne hangozzék nagyképpően, föltettem az egész életemet.

Bátor voltam?

Nem mondhatnám. Inkább az igazam mellett következetesen kitartó. Akkor is azt mondtam, ami a szívemen, a számom, amikor 1975. március 15-ről 16-ra virradóra egy éjszakát töltöttünk a kassai fogdában – nem csináltunk semmit, „vendéglátóink” az eseménytelen március 15-ét akarták lefogásunkkal „megünnepelni” –, és akkor sem tántorodtam el meggyőződésemtől, amikor nyíltságomért (mára tökéletesen kiderült, hogy igazam volt) útilaput kötöttek – oly, de sokszor megtették! – a talpamra.

Vándorlásaimban – az „égi” és földi kiruccanásokban – nemcsak a fizikailag konkrét utak (gyalog-utak, vonat-utak, autóbusz-utak, repülő-utak) játszottak szerepet, hanem „szellemi fejlődésem” is. Ahogy kerekesebbnek éreztem a magam körül lévő világot – a politikai enyhülés valamiképp közelebb engedte egymáshoz a nagyhatalmak által részekre szaggatott magyarságot –, úgy nyílt tágabbra a szemem. Cs. Szabó László nyugati magyar irodalmát egy emlékező gesztussal – ti. a londoni író kérésére fotót készítettem gyermekkorai színhelyéről, a kolozsvári Strada Samuil Micu nr. 6. alatt lévő udvari lakásról – összekötöttem a Házsongárdi temetőben nyugvó halhatatlanok, az Apáczai Csere János-, a Misztótfalusi Kis Miklós- és a Dsida Jenő-erkölcs alapozta igazsággal. És nem utolsósorban a Kós Károly-i dörge-delemmel: az a miénk, amiért megharcolunk!

Amikor Cs. Szabó esszéírói munkásságáról fél éves kitartó ügyködéssel (olvasás, írás) beszámolót készítettem, nem tudtam, csak sejtettem, hogy milyen látszólag sima felületi vízbe dobom a kavicsomat. Az írás, noha több folyóiratnál megfordult, és mindenkinek tetszett, hosszú kényszerű „séta” után a győri Műhelyben jelent meg. A Népszabadság tollnoka, E. Fehér Pál hazugságaival – aki a szellem napvilágát a kocsmá pultján kereste – ugyan rám rogyasztotta az eget, de akkor még olyan időkben éltünk, hogy „vitánkban” – hiába cáfolt rá a nyomtatott szöveg, amelyben nem találtatott az újságíró által kreált bűn – a MÚOSZ Etikai Bizottsága „kenyeres pajtásuknak” adott igazat.

Ismétlem, hogy az első könyvem, a *Dunának, Oltinak* fülszövege – amelyben a nyugati magyar írókat és műveiket is az egyetemes magyar irodalom részének tudtam – micsoda botrányt keltett? (A benne szerencsére nyomdafestéket kapott Cs. Szabó László, az esszéíró című tanulmányom újólag megvesszőztetett.) A főszerkesztői értekezleten *elrettentésül* betűről betűre fölolvasták. De beigazolódtott a bölcs mondás: valamit valamiért. A hivatalossággal vívott csatát ugyan elvesztettem – a könyvről írott kritika nem jelenhetett meg a Magyar Rádióban, ellenben a Szabad Európás Határ Győző szinte az égig emelte –, viszont Cs. Szabó László barátjául fogadott.

Hosszú útra vezetne a vele való intenzív levelezés története, s a luganói konferencián való szereplésem visszhangja is. (Ahol *A nyugati magyar irodalomkritika* címmel tartottam előadást.) Időközben az illyési „ötágú síp”, főképp Jugoszlávia szétesésével, sokágúvá nőtt. Ezzel – még intenzívebb odafigyelés! – megnőtt a felelősségünk is.

Ha eddig hetvenöt lépcső vezetett a boldogságba – tagadhatatlan, hogy ezt a nagyszerű érzést a kritikusai szolgálatomnak köszönhetem –, talán megadatik, ha az Isten is úgy akarja, még egy-két lépcső!

A befejezetlen befejezésére? Inkább a szememben *örömódának* tetsző *befejezett* tudatosítására.